

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش امر به معروف و نهی از منکر در اصلاح امور اجتماعی در متون دینی.

صغری اسکندری

چکیده

امر به معروف و نهی از منکر ستم ستیزی اصلاح امت محمدی (ص) کرامتی است برای همه عصرها و نسلهاست که به دلیل نقش پایه ای و اساسی آن در تحقق سایر احکام و دستورات دینی در آموزه ها و متون دینی از اهمیت بالایی برخوردار است که پژوهش حاضر با روش توصیفی -تحلیلی محتوا نگاشته شده است؛ که در ابتدا با مفهوم (امر به معروف و نهی از منکر) پرداخته و سپس با اهمیت و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر آشنا می شویم؛ زمینه های امر به معروف و نهی از منکر که دفاع از نظام اسلامی و بروز فساد بنیادی در نظام اسلامی است گفته می شود و بعد نقش آن در پایداری جامعه بیان می شود که آنها عبارتند از: ۱- زدودن زمینه های فساد ۲- امنیت اجتماعی ۳- آبادانی و سازندگی جامعه ۴- مصلحت عمومی جامعه و طرد ناهالان ۵- خیر و سلامتی ۶- قدرتمندی مومنان ۷- تضعیف جبهه نفاق و در آخر به عواقب ترک این دوفریضه مهم که شامل: ۱- گسترش فساد در جامعه ۲- معروف شدن منکر ۳- تسلط اشرار بر نیکان است پرداخته شده است. که با توجه به اهمیت موضوع و نقشی که در اصلاح امور جامعه دارد هر مسلمانی بایستی وظیفه شرعی خود بداند که امر به معروف و نهی از منکر را داشته باشد و همانطور که خودش به دستورات دین عمل می کند اطرافیان را به آن امور معروف امر کند و نهی کند از امور ناشایست.

کلید واژه: اصلاح امور اجتماعی، معروف، منکر، امر، نهی

مقدمه

دین مبین اسلام دین کاملی است و برای رسیدن به کمال و سعادت انسان دستوراتی داده که در رابطه با نحوه رفتار و ارتباط هر شخص با دیگر افراد جامعه نیز فرمان داده چرا که انسان موجودی اجتماعی است و به خاطر همین رعایت حدود و حدود برای هر شخص در متون دینی تعیین شده که یکی از مهمترین از واجبات که اساس فروع دین به شمار می رود و در بیانات اهل بیت مورد تاکید است از آن جمله امام حسین (ع) که از آن به عنوان یکی از مهمترین اهداف خود در نهضت عاشورا نام برده؛ فریضه ی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن نیز در کنار ایمان به خدا و آخرت

از آن یاد شده؛ اما متأسفانه در جامعه کنونی آن طور که شایسته و بایسته است از طرف عوام و خواص مورد کم توجهی قرار گرفته و به درستی اجرا نمی شود و این که رهبر معظم نیز از آن به عنوان واجب فراموش شده نام برده باتوجه به ارزش بالای این فریضه پژوهشگر بر آن شده که نقش امر به معروف و نهی از منکر را به صورت جزئی در اصلاح امور اجتماعی در متون دینی مورد بررسی قرار دهد البته که این موضوع در کتب و مقالات دیگری از جمله: (کتاب امر به معروف و نهی از منکر از حسین نوری و کتاب پرسمان قرآنی امر به معروف و نهی از منکر از علی خراسانی و مقالاتی چون: نقش امر به معروف و نهی از منکر در مشارکت سیاسی از سید حسن اسلامی اردکانی و مقاله ی الگوی نظارت در جامعه دینی با تاکید بر نظارت همگانی امر به معروف و نهی از منکر از محمدعلی تصدیقی) به صورت کلی آمده و یا اینکه از زوایای دیگری به این فریضه توجه داشته اند پس پژوهشگر بر آن شده تا این فریضه را به صورت جزئی تر و در حیطه ی اصلاح امور اجتماعی مورد بررسی قرار دهد و به نگارش درآورد.

مفهوم شناسی

برای شناخت بهتر با موضوع پژوهش در ابتدا به مفاهیم اصلی آن می پردازد .

امر در لغت به ۲ معناست: الف) شأن و چیز؛ که در این معنا به صورت جمع بسته می شود و فعل و صفت از آن مشتق نمی شود. ب) دستور، حکم، فرمان و برانگیختن به چیزی، جمع آن اوامر است. که در اینجا معنای دوم مورد نظر است.

معروف در لغت به معنای شناخته شده، مشهور، کار نیک، عمل خیر و واجب شرعی است. با توجه به توضیحات بالا امر به معروف در لغت به معنای امر کردن کسانی برای انجام دادن واجبات شرعی و یا امر کردن به کارهای نیک که در اسلام معروف شناخته شده مانند نماز و روزه و... (معین، ۱۳۶۴، ص ۱۳۴۵) نهی در لغت به معنای بازداشتن از کاری (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ص.)، منع (منکر) که در لغت به معنای بد و قبیح و ناشایسته و امر قبیح کار زشت و ناپسند است. (دهخدا، ۱۳۸۵، ص) معنای اصطلاحی معروف، پلیسی است غیبی و صاحبش را از فحشا و منکرات باز می دارد و در نتیجه جان و دلش را از گناهان و آلودگی هایی که از اعمال زشت پیدا می شود، پاک نماید. (طباطبایی، ص ۲۰۰) اگر کسی و یا کسانی او را به سوی سنت و یا هر عملی که قانون و یا مجری قانون و یا فردی ناصح آن را موافق با مصالح انسانیت تشخیص داده دعوت کند و به اصطلاح امر به معروف و نهی از منکر نماید و برای دعوت خود حجت و دلیل روشن بیاورد نباید او را به زورگویی و سلب حریت (آزادی) مشروع افراد متهم نمود. (همان، جلد

۱۰، ص ۵۵۷) اصلاح به معنای سامان دادن، بهینه ساختن و به نیکی در آوردن است (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲، ص) و به معنای «درست کردن، نیکو کردن، به سازش در آوردن و آراستن و به صلاح آوردن» است. (عمید، ۱۳۶۴، ص)

اهمیت و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر به جایی رسیده که عاملین امر به معروف و نهی از منکر در ردیف شهدا قرار گرفته اند و امام علی (ع) برای رسیدن به چنین ثوابی ریاست را قبول می کند. (زمانی، صص ۷۷ و ۷۸) عاملین به این دو فریضه دیدبانانی هستند که اجتماع خود را به سوی خیر می کشانند، یعنی امر به معروف و نهی از منکر کرده و با آن حد و حدود خدا را حفظ می کنند؛ به این صورت که نه در حال انفرادی و نه در حال اجتماع، نه در خلوت و نه در ظاهر از آن حدود تجاوز نمی کنند. مومنین با امر به معروف و نهی از منکر اجتماع صالحی بوجود می آورند و ایشان حافظ حدود خدا هستند چرا که هم خودشان از حدود خدا تجاوز نمی کنند و هم نسبت به آن اهتمام و مراقبت دارند. (طباطبایی، ص ۵۳۹) هر که امر به معروف کند پشت مومن را نیرو بخشد و هر که نهی از منکر کند بینی منافق را به خاک مالده و از نیرنگش آسوده شود. (کمره ای، ۱۳۷۵، ص ۱۶۵) در آموزه های دینی از جایگاه بلندی برخوردار است هیچ اعمالی نمی تواند با آن برابری کند زیرا این دو فریضه، علت مابقی دین است و نقش بنیادین در اصلاح امور اجتماعی در جامعه اسلامی دارد. نقش امر به معروف و نهی از منکر، نگهبانی از سایر احکام، کامل کننده ی امور، رمز رستگاری انسان و جامعه، آینه دار خداوندی است که صفات خدا را در وجود انسان می تاباند. با ایجاد تشکل امر به معروف و نهی از منکر، ایجاد رسانه، تبیین ارزش و جایگاه امر به معروف و نهی از منکر و... قابل تحقیق است که امر به معروف و نهی از منکر یکی از اساسی ترین شاخص ها برای اصلاح امور اجتماعی در جوامع بشری می باشد. (احمدوند و دیگران، ۱۴۰۰، ص) این دو فریضه مانند جریان خون در رگ های یک پیکر است و سهل انگاری در این امور موجب بی رنگ شدن دین و مرگ تدریجی امت اسلامی را در پی خواهد داشت. (عسکری اسلام پور، ص)، امر به معروف و نهی از منکر بعنوان نظارت همگانی در اصلاح جامعه نقش موثری دارد که در اسلام یکی از راه های اصلاح جامعه بحث دور اندیشی و جامع نگری دین اسلام در بُعد نظارت است؛ که در این مبحث بیشترین تاکید بر نظارت همگانی در اسلام می باشد. از نظر اسلام نظارت یک وظیفه ی فردی و اجتماعی به شمار می آید که از مظاهر امر به معروف و نهی از منکر دانسته شده وظیفه نظارت در اسلام، جلوگیری از سرکشی است که به ظلم و بی عدالتی خاتمه دهد. نظارت در اسلام یک عمل آگاهانه می باشد که هدف از آن سالم سازی محیط زندگی و خیر خواهی و رشد و

بالندگی است. امر به معروف و نهی از منکر، مکمل اعمالی چون نماز و زکات است و بیشتر در قرآن در کنار اجتماعی متداول می باشد و به فطرت سلیم آن را می شناسند (رعنائی، ۱۳۹۶). مسئله امر به معروف و نهی از منکر، مسئولیتی عمومی است که هر فرد نسبت به فرد دیگری یا هر طبقه ای نسبت به طبقه ای دیگر و حکومتی نسبت به مردم و مردم نسبت به حکومت این وظیفه را بر عهده دارند که مراقب هم باشند و از انحراف، اعمال بد فردی و اجتماعی، فحشاء، فساد، فسق و نیز انحرافات دیگر جلوگیری کنند. ولی نخبگان در جامعه اسلامی در شناساندن راه خیر و سعادت و ایجاد بینش و بصیرت دینی وظیفه بیشتری دارند. این دو فریضه در شریعت اسلام اهمیت زیادی دارند. (سوره رعد آیه ۱۱) این اهمیت از این لحاظ است که این دین برای همه در تمامی دوره های زمانی تشریع شده است. () اگر روحیه ی اصلاح ذات البین در میان افراد جامعه وجود داشته باشد بدون تردید آن جامعه سلامت و امنیت خواهد داشت ولی اگر این اصلاح صورت نپذیرد در بُعد خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی هم اصلاحی صورت نمی پذیرد.

نقش امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر از آنجا که یک پدیده ی اجتماعی و نظارتی همگانی در جامعه دارد آثار زیادی نیز در اجتماع بوجود می آورد که در این بخش از مقاله به مرور تعداد محدودی از آنها می پردازیم:

۱- دفاع از نظام اسلامی

بر پا دارنده ی حکومت اسلامی و زنده نگه داشتن آن به این است که در جامعه امر به معروف و نهی از منکر شود. (بیانات رهبری در دیدار جمعی از روحانیون در تاریخ ۰۷/۰۵/۱۳۷۱) که این افراد که خودشان را متعهد می کنند که خویبها را ترویج کنند و با بدیها و زشتی ها مبارزه کنند که البته عاقبت کارها به دست خداست. تا آنجا که قرآن جهاد را بعنوان مبارزه با تهاجم تشریع کرده تهاجمی که باید با آن مبارزه کرد همیشه به این صورت نیست که طرف به کشور حمله کند. ممکن است طرف در سرزمین خودش، گروهی ضعیف را مورد شکنجه قرار دهد که شما در چنین شرایطی نمی توانید بی تفاوت باشید و شما رسالتی دارید که بایستی آنها را آزاد کنید؛ یا اینکه شخصی فضای خفقانی ایجاد کرده باشد که نمی گذارد در آن مکان دعوت به حق صورت بگیرد و سدّی ایجاد کرده که بایستی آن را خراب کرد؛ همه اینها تهاجم محسوب می شود اینکه مردم را از بند اسارت های فکری و غیر فکری بایستی آزاد کرد در همه ی این موارد ضرورت دارد که جهاد صورت بگیرد و چنین جهادی دفاع است و استواری و مقاومت در برابر ظلم یعنی

تهاجم است. دفاع به معنی اعم یعنی مبارزه با ظلم موجود است. از نظر اسلام جهاد و مبارزه با تهاجم ها و انواع ظلم ها ضروری است. (مطهری، ۱۳۹۳، صص ۲۱ و ۲۲) جهاد و دفاع نه تنها لازم، بلکه از نظر امام علی - علیه السلام - امری خوشایند و پسندیده است؛ زیرا وقتی مسأله ی دفاع از حریم و کیان جامعه باشد برای انسان های غیرتمند و با ایمان چه ارزشی بالاتر از حفظ مرزها و دفع شَر دشمنان میماند؟ (سید رضی، نامه ۵۳ ص ۶۷۷) امروز بحمدالله نیرو های مسلح در جمهوری اسلامی یعنی ارتش و سپاه، مثل دو بازوی محکم از ۲ طرف با قدرت کامل حفاظت و حراست می کنند برای اینکه دشمن نتواند از بیرون و درون نگاه چپ به این مِلّت بیاندازد. (شیخیان و دیگران، ۱۳۷۸، ص ۲۵) در قرآن آمده که: «اگر خدا بعضی از مردم را به وسیله ی بعضی دیگر دفع نمی کرد، زمین تباه می شد.» (بقره آیه ۲۵۱)

۲- جلوگیری از بروز فساد بنیادی در نظام اسلامی

از عوامل بقای اسلام همین عاشورا و امر به معروف و نهی از منکر است واضح است که در هر جامعه ای فساد بوجود خواهد آمد و هیچ جامعه ای نیست که در آن فساد به وجود نیاید این فساد چگونه باید برطرف شود؟ بعضی افراد تا چشمشان به مظاهر فساد می افتد می گویند پس مسئولین کجایند که فساد را از بین ببرند؟! معمولاً فساد را که به چشم بینند فریاد می زنند که مسئولین کجا هستند؟ اما فساد را که به چشم دیده شود خیلی کوچکتر از آن فساد است که با چشم ظاهر در کوچه و بازار و خیابان دیده نمی شود افرادی که عالماند به فساد های کلان می دانند که بیشتر آنها پنهان هستند؛ لذا محیط جامعه بایستی طریقی باشد که اگر در آن فساد آشکار و نمایان شود فرصت رشد پیدا نکند و به زودی از بین برود مثل جریان های بزرگ آب که در رودخانه های بزرگ دنیا می بینید هر چه در این رودخانه ها آلودگی و کثافت بریزند، کمی آن طرف تر تلاطم آب و حرکت آب، مواد مضر را از بین می برد و مواد حیاتی تولید می کند؛ محیط جامعه نیز باید اینگونه باشد باید چنان زلال باشد که اگر کسی قطره ای فاسد در آن انداخت خود جامعه آن را هضم کند و در آن انحلال پیدا کند و از بین برود که این کار با امر به معروف و نهی از منکر امکان پذیر خواهد بود. (خامنه ای، ۱۳۹۲، ص ۲۵) خداوند متعال امر به معروف را برای اصلاح و مصلحت های جامعه و نهی از منکر را برای راندن بی خردان و نادانان از گناه واجب کرد. () اگر در جامعه ای ساختار اجتماعی فرهنگی آن چنین باشد که بدی ها رواج یابد، ارتباطات و تعاملات اجتماعی از افراط در فرد گرایی و سود جویی و قانون شکنی پر شده باشد و ارزش ها، ضد ارزش شود، هنجارها شکسته می شود و زور گویان و ظالمان و نادانان و بدکاران بر امور تسلط پیدا می کنند و از ترس آزارشان مردم با آنها سازش کنند و قلبها پرکنده و پیوندها شکسته می شود و همه ی ویژگی های زوال آن جامعه پدید می آید. (صدیق اورعی، ص ۱۲۲)

عواقب ترک این دوفریضه مهم خطرناک می باشد؛ نکند مسلمین تماشاچی گناه و فساد و معصیت و آلودگی در جامعه باشند و سکوت کنند و این فریضه ها را انجام ندهند که ما در روز قیامت مسئول آن خواهیم بود و بایست پاسخگو باشیم برای نمونه یک حدیث روایت می کنیم از پیامبر اکرم (ص) که روایت شده: هرگاه بعد از مرگ من در میان امت من زنا و فحشاء زیاد شود مرگ ناگهانی و سخته زیاد می شود. هرگاه بعد از مرگ من در میان امت رباخواری زیاد شود زلزله هم زیاد می شود هرگاه بعد از مرگ من مسلمانان زکات اموال خود را پرداخت نکنند حیوانات چهار پای آنها می میرند و برای تهیه گوشت و تغذیه به کشورهای خارج محتاج می شوند. هرگاه بعد از مرگ من امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند در آن زمان خوبان امت و اولیای خدا هم دعا می کنند، خدا دعای خوبان را هم مستجاب نمی کند (کمره ای، ۱۳۷۵، ص ۸۱)

رییس ستاد امر به معروف و نهی از منکر هرمزگان نیز نسبت به عواقب اجرا نشدن این دو امر الهی هشدار داد: معضل طلاق، اعتیاد، قانون گریزی، بی تفاوتی، گرانی، احتکار، ظلم، بد اخلاقی، قاچاق، بیکاری و تنبلی از عواقب آن است و افزود که وجود مشکلات در سیستم های اداری و تشکیلاتی، وضعیت مخرب محیط زیست، باند بازی و سیاسی بازی عرفان های کاذب و انحراف از اصول دین از دیگر مشکلات ناشی از اجرا نشدن صحیح امر به معروف و نهی از منکر است. (پایگاه اطلاع رسانی و خبری جماران تهران، ۱۳۹۶/۰۴/۰۳) براساس روایات امام صادق علیه السلام که از امام علی علیه السلام نقل کرده عواقب ترک امر به معروف و نهی از منکر عبارتند از: ۱- گسترش فساد در جامعه ۲- معروف شدن ۳- تسلط اشرار بر نیکان (النوری، ص ۱۷۹) که در ادامه به شرح مختصر آنها پرداخته شده است.

۱- گسترش فساد در جامعه

امیرالمومنین علی (ع) فرمودند: «آنکس که زشتی ها را در دل و به وسیله ی دست و زبانش انکار نکند مرده ای است میان زندگان!» (عاملی، ۴۱۴ق، ص ۱۳۲) «امر به معروف و نهی از منکر کنید و گر نه خدا بدان شما را بر نیکانتان چیره می کند و چون چنین شود، هر چه نیکان دعا کنند خدا دعای آنان را مستجاب نخواهد کرد.» بارزترین نمونه این مسئله را می توان در مسائل اجتماعی دید که مثلاً اگر نسبت به اراذل اوباش نهی از منکر صورت نپذیرد پس از مدتی قدرتی می یابند که دیگر جرأت برخورد با آنها را پیدا نخواهند کرد و یا اگر در منطقه ای که تازه بد حجابی شروع شده نهی از منکر نکرد کار به جایی می رسد که زنان چادری مورد تمسخر واقع می شوند و دیگر فرزندانمان جرأت نمی کنند وارد دانشگاه شوند. (حکیمی، ص ۴۱۳)

۲- معروف شدن منکر

یکی از خطراتی که به صورت جدی جامعه اسلامی را تهدید می کند عوض شدن جای منکر و معروف است که به مرور با ظهور منکرات و ترک معروف های بیشتری دیگر جای امر به معروف و نهی از منکر، امر به منکر و نهی از معروف می شود. (مجلسی، ص ۱۷۳)

این بازداشتن در بعضی از مواقع با امر و اجبار و گاه به صورت تمسخر انجام می شود که در این مواقع امر به معروف و نهی از منکر خود از جمله منکراتی شناخته می شوند که دیگران را از آن نهی می کنند و در کل این امر را از دین خارج می کنند و نزد مردمان و در شهرها، منکرتر از معروف و معروف تر از منکر وجود نخواهد داشت. (شریف ادریسی و دیگران، ص ۱۲۵) در نتیجه با وجود چنین جریانی در جامعه دینداری برای مؤمنان به صورت جدی مشکل می شود. (عطاردی، ۱۳۷۶، ص ۳۹۰) و در نتیجه روشن است که وقتی به تدریج اوامر و نواهی الهی به فراموشی سپرده می شود نسل بعد نسلی نیست که بداند معروف چیست و منکر چیست و سرانجام آن، ایجاد تحریف و انحراف در ارزش ها است. (عابدی میانجی، ۱۳۸۲، ص ۱۰۶)

۳- تسلط اشرار بر نیکان

همانطور که در موارد قبل بیان کردیم طبق روایاتی از معصومین من جمله از امام علی (ع) و امام باقر (ع) و امام رضا (ع) نقل کردند که: حتماً باید به نیکی امر کنید و از بدی نهی کنید (امر به معروف و نهی از منکر کنید) و گرنه، خدا بدانتان را بر شما تسلط می دهد و آن وقت نیکانتان دعا می کنند و دعایشان مستجاب نمی شود (برطبق این روایت می توان گفت که یکی از شرایط نصرت خدا این است که ما امر به معروف و نهی از منکر را انجام دهیم تا دعای خوبان مستجاب شود و ظهور امام زمان (عج) وقتی نزدیک می شود که «امر به معروف و نهی از منکر» را انجام دهیم. این روایت تأکید می کند که اگر این دو فریضه را انجام ندادید اشرار می آیند و عمال می شوند بر شما و قطعاً و حتماً اگر امر به معروف و نهی از منکر نکنید اشرار بر شما مسلط می شوند و آن وقت خوبهائیتان (اخیارگم): اخیار، عرفاء، بزرگان هم که بروند دعا کنند که: «خدایا شر این اشرار را به خودشان برگردان، خدایا بر ما مسلط مکن کسی را که به ما رحم نکند یا...» خدا دیگر دعای آنها را هم مستجاب نمی کند چون با انجام ندادن امر به معروف و نهی از منکر دیگر جای معروف و منکر عوض شده؛ یک نشانه اش همین است که امورات جامعه به جای نیکان امت به دست اشرارتان افتاده! و حالا هر چقدر هم دعا کنید مستجاب نمی شود چرا؟ چون از خودت است که بر خودت است! یک موقعی می توانستی تذکر بدهی و قبح گناه را حفظ کنی و آن وقت خدا هم نصرت می کرد! اما نکردی، نشست و تماشا کردی تا اینکه اشرار مسلط شدند! و حالا خدا هم می فرماید که: دیگر دعای کسی را مستجاب

نمی‌کنم! آن موقعی که جیک جیک مستانه ات بود فکر زمستان هم بود؟! لذا انتظار نداشته باشیم که ما حرکت نکنیم و خدا برکت بدهد.

نتیجه گیری

اگر معنای امر به معروف و نهی از منکر و حدّ و حدود و نقش آن برای مردم روشن شود، معلوم خواهد شد یکی از جدیدترین و شیرین ترین و کارآمدترین و کارسازترین شیوه های تعامل اجتماعی همین امر به معروف و نهی از منکر است و بعضی افراد دیگر در نمی آیند بگویند: «اها! این فضولی کردن است!» نه! این همکاری کردن است! این نظارت عمومی است! این کمک به شیوع خیر و نیکی است! این کمک به محدود کردن بدی و شرّ است! کمک به این است که در جامعه اسلامی، گناه، همیشه گناه تلقی شود. بدترین خطر ها این است که یک روز در جامعه، گناه به عنوان ثواب معرفی شود! کار خوب به عنوان کار بد معرفی شود و فرهنگ ها عوض شود. وقتی که امر به معروف و نهی از منکر در جامعه رایج شد، این موجب می شود که گناه در نظر مردم همیشه گناه بماند و تبدیل به ثواب و کار نیک نشود. بدترین توطئه ها علیه مردم این است که طوری کار کنند و حرف بزنند که کارهای خوب، کارهایی که دین به آنها امر کرده است و رشد و صلاح کشور در آنهاست در نظر مردم به کارهای بد تبدیل شود و کارهای بد به کارهای خوب. این خطر بزرگی است. پس می بایستی نقش مؤثر امر به معروف و نهی از منکر برای مردم به خوبی تبیین شود تا بلکه شاهد پیشرفت های روزافزون در این امور باشیم و اندیشه های نادرست مردم در این مورد از بین برود و بتوانیم جامعه ای رو به کمال داشته باشیم.

منابع و مأخذ

*قرآن

*نهج البلاغه

۱- آقا جمال خوانساری، محمد بن حسین و دیگران، شرح غررالحکم، دانشگاه تهران، موسسه انتشارات و چاپ

۲- النوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، بی جا، آل البيت، بی تا

۳- حرّانی، ابن شعبه، تحف العقول ترجمه ی کمره ای، کتابچی، ششم، ۱۳۷۶ ش

۴- حسینی خامنه ای، علی، واجب فراموش شده، تهران، خیزش نو، ۱۳۹۲

۵- حکیمی، محمد رضا، حکیمی، علی، حکیمی، محمد، الحیاء، مترجم احمد آرام، بی جا، بی نا، بی تا

۶- خادمی، حسین، محمود خانی، حمید رضا، واجب فراموش شده، تهران، خیزش نو، چهاردهم، ۱۳۹۳

- ۷- خمینی، روح الله، ولایت فقیه، بی جا، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- ۸- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰
- ۹- دهقان، اکبر، راه رشد، قم، مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، چاپ اول، سال نشر ۱۳۷۹
- ۱۰- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن ترجمه حسین خداپرست، قم، انتشارات دفتر نشر نوید اسلام، چاپ ششم، ۱۳۹۲
- ۱۱- شیخیان، علی، مهدی، محمد هادی، دژهای استوار، تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، مرکز تحقیقات، ۱۳۷۸
- ۱۲- شریف ادریسی، محمد بن محمد، سیروان، عبدالعزیز عزالدین، مهدی المنتظر (ع)، بیروت لبنان، عالم الکتب
- ۱۳- طباطبایی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، مترجم سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم دفتر انتشارات اسلامی
- ۱۴- عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، امیر کبیر، ۱۳۶۴. ه. ش
- ۱۵- عاملی، حر، وسائل الشیعه، بی جا، آل بیت، ۴۱۴ ق
- ۱۶- عابدی میانجی، محمد، به سوی فردای بهتر، بی جا، انتشارات زائر آستان، چاپ اول، ۱۳۸۲
- ۱۷- عطاردی، عزیز الله، مسند، بی جا، عطارد، تاریخ نشر ۱۳۷۶
- ۱۸- کمره ای، محمد باقر، ترجمه اصول کافی شیخ کلینی، بی جا، اسوه، سوم، ۱۳۷۵
- ۱۹- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، بی جا، دار الحدیث، ۱۳۸۴ ش
- ۲۰- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بی جا، دارالکتاب الاسلامیه
- ۲۱- مصباح یزدی، محمد تقی، بزرگترین فریضه، بی جا، انتشارات مؤسسه آموزش و پرورش امام خمینی
- ۲۲- مطهری، مرتضی، جهاد، بی جا، مؤسسه انتشارات صدرا، ۱۳۹۳
- ۲۳- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، بی جا، اشجع با همکاری میکائیل، چاپ پنجم، بی تا،
- ۲۴- مهدوی دامغانی، محمود، ترجمه روضه الواعظین فتال نیشابوری، بی جا، نشر نی، چاپ اول، سال نشر ۱۳۷۹
- ۲۵- موسوی، خضر، راه مشتاقان، بی جا، رهپویان، نوبت اول، سال چاپ ۱۳۸۴

مقالات:

۱- احمدوند، خلیل الله، بابایی تبار، مهدیه، «نقش امر به معروف و نهی از منکر در امنیت جامعه از منظر فقهی»، قانون یار، ۱۷، سال انتشار: ۱۴۰۰

۲- صدیق اورعی، غلامرضا، «اندیشه اجتماعی در روایات امر به معروف و نهی از منکر»، سازمان چاپ و نشر دارالحديث، سال انتشار: ۱۳۸۶

سایت خبری

۱- عسکری اسلامپور، روزنامه کیهان

۲- کد خبر ۸۲۴۰، تاریخ انتشار ۲۶ آذر ۱۳۹۶ به گزارش روابط عمومی ستاد امر به معروف و نهی از منکر حجت الاسلام هاشم رعنائی

۳- خبرنگار رقیه غلامی زاده تنظیم و انتشار: هومن محمد کرمی در تاریخ ۱۳۹۶/۰۴/۰۳ منبع irna.ir کد خبر ۶۸۳۳۹۴